

... "Mesxet türkləri"-qədim türk ulusuna sonradan verilmiş qondarma addır. Son illərdə "türk mesxetlər", "Məhsəti türkləri", "türk Məhsəti" kimi uydurma ifadələrə də tez-tez rast gəlinir. Burada məqsəd, bu qədim tarixə malik türklərin yaşayış yerinin adı ilə çəkilməsi onları süni yolla gürcüləşdirmək məqsədindən irəli gəlir. Fikrimizcə, qədim Axisqa paşalığından (daha əski ada görə isə, Çıldır bəylərbəyliyindən) çıxmış bu türk elinin coğrafi-tarixi yurdunun adına uyğun olaraq, Çıldır türkləri və ya daha dəqiq olsun deyə, Axisqa türkləri ifadələrini işlətmək daha doğrudur.

Axisqa türkləri 1944-cü ildə amansız imperiya siyasəti qurbanı olmuş, doğma vətəninə uzaq, soyuq, sərt yerlərə sürgün edilərək bütün insani hüquqlardan məhrum edilmişlər.

təyindən doğan bu kövrək hislər nə qədər mifik qədimliyə gedib çıxır !

-Demək olar ki, hər bir türk çocuğu nəğilə çevrilmiş, o yerlərin -Azqur, Adıgün, Axisqa, Varxan, Abastuban, Axılkelək, Zediban, Dersel, eləcə də onlara qardaş olan Ağbaba, Göyçə, Ağbulaq, Borçalı Başkeçid, Qarayazı, Qaraçöp, Batum, Qars, Ərdəhan, Bayarid, Ərzurum obalarının doğmalığını, nadir təbiətin gözəlliyini bütün ruhuyla hiss edir...

Əzablı, məşəqqətli ömür yolu keçən Alim çox müdrik, aqıl, xeyirxah və təvazökar bir insandır. Böyük ustadır. Elin, camaatın verdiyi usta adını şərəf və ləyaqətlə daşıyan Alim əsl insanlıq rəmzidir. Həminin (bütün ölkənin) tanıdığı, hörmət etdiyi Alim usta texnikanı dərinləndirir, çoxlu səmərəşdirici təklifin müəllifidir. İmkan daxilində həmişə ərafdakı insanların imdadına yetir, kömək əlini uzadır. Alim

Axisqa mahalı ulu dağlar, sıx meşələr, dərin dərələr, bərəkətli vadilər, obalar diyəridir. Bu qədim mahal kiçik Qafqazın iki dağ silsiləsinə-Mesxet və Cavaxet sıra dağlarına sığınır. Uzunluğu 150 km-ə çatan, orta yüksəkliyi 2850 metr olan Mesxet (və ya Acar-Axisqa) dağları yuxarı Kür, Posxov, Çorox çayları hövzəsi boyunca uzanır. Cavaxet silsiləsi isə (uzunluğu 50 km, yüksəkliyi 3300 metrə qədər) qərbdə Mesxetə, şərqdə Borçalı çökəyinə söykənir. Bu başı qarlı dağlar "yaşıl meşələri", "mor mənəməşli" yaylaları, "zarxos puvarları", bülür buxzanaları, mamırlı qayaları ilə məşhurdur.

Qafqaz təbiətinə uyğun olaraq, Axisqa mahalının da iqlimi şaquli istiqamətində, yeni yuxarı qalxdıqca dəyişir, sərtləşir. Dağ aləminin yaşayış üçün çətinliyi, iqlimin sərtliyi türklərin xarakterini də müəyyənləşdirmiş, onlara əsl kəndli dəyanəti

Axisqa türkü

Məlum Fərqanə hadisələrindən dərhal sonra onlar Gürcüstana, dedə-babalarının Vətəninə, doğma torpağa qayıtmaq istəmişlər. Amma Gürcüstan hökuməti kağız üzərində buna razılıq versə də, əslində onları gələcəkdə gürcüləşdirmək məqsədi ilə məcburu surətdə gürcü soyadlarını götürməyə məcbur etmişlər. Və geriye qayıdıb öz (artıq xeyli köhnəlmiş) evlərini satın almaq istəyəndə, Gürcüstanda onlardan bir ev üçün az qala bir kəndin qiymətini istənilmişdir...

Şaxmanov Alimcan Alishan oğlu(Axisqa türkü) 1953-cü ildə Özbəkistanın Əkdijan vilayətinin Nainava kəndində anadan olub. Nəsil-nəcavəti 1944-cü ilin noyabrında Stalinin təkidi ilə Gürcüstanın Ədijon rayonundan Varxan kəndindən ora sürgün olanlardır. Alimcanın ailəsi 1958-ci ildə, yeni onun cəmi 5 yaşı olanda könüllü Azərbaycana köçür. Onlar Saatlı rayonunun Varxan kəndində məskunlaşırlar. 1968-ci ildə isə burada bir neçə ailə Beyləqan rayonunun Baharabad qəsəbəsinə köçür. Alimcandan bu sonuncu köçün səbəbini soruşanda zarafatla cavab verdi ki, məqsəd Ulu Vətənə, Məhsətiyə bir az da yaxınlaşmaq idi. Bunu deyəndə o, bir az da gülümsədi, gözələrinin dərinliyində isə açıq seçilən Vətən, Torpaq nisgili, dərini görmək oldı...

Alimcan cəmi 8 sinif bitirib və ordu sıralarında ölüb. Ailələri böyük olduğuna görə, ona ali məktəb bitirmək nəşib olmayıb. Amma buna baxmayaraq o, bir çox ali təhsilli mühəndisdən savadlı və bilikli olmaqla bərabər, dünyagörüşlü, təcrübəli, istedadlı və ilahı vergisi ilə əta olunan şəxslərdəndir. Onun gəndən, qəndən gələn çox güclü istedadı var. Onun atası sadəcə peşə adamı, sürücü olub. Alim (deyir ki, can şəklicisini özbəklər qoyub adına, Azərbaycan sadəcə olaraq Alim adı ilə tanınır) O, gözünü açandan hər yerdə məşin, traktor görüb. Və texnikaya olan həvəsi qanundan, genindən irəli gəlir. Adı Alim kimi, özü də əsl alimdir. Bu sahədə heç bir təhsili olmasa da, bilik və bacarığı sayəsində hələ ordura olarkən hərbi hissədə rus məhsulu olan generatorlara qulluq edib. Hissədə generatorlara idarə və təmir olunmasında böyük əməyi olub. Odur ki, ordudan təxris olunanda rütbəli zabitlər deyiblər ki, Alim bizi hissədə alimsiz qoydu, getdi...

Torpağa qırılmaz tellərlə bağlı olan axisqalılar olduqca əməksevər, zəhmətkeş, torpağın başına pərvanətek fırlanan, ona and içən insanlardır.

Axisqa türklərində Vətən məfhumu, Vətənin coğrafi mənzərəsi, ona yurd obrazı xüsusi ilə müqəddəs və rəmzi, ən əsas mənəvi anlayıdır. Sürgün illərində, qürbətə Vətən sözü, Vətənin coğrafiyası ilə bağlı örnəklər ən ülvə və dərin hisslərdə bağlanmış, türkləri bir xalq kimi qoruyan, yaşadan, gələcəyə yönəldən ideala çevrilmişdir.

Hər bir türk adamı danışqda doğma yerlərin adlarını dəqiqləşdirmir-Vətən deyir,-Doğma yurdu nəzərə gətirməmək is-

deyir ki, bir texnika növünü, generatoru, mühərriki metal qəbulu yerində görəndə üreyim parça-parça olur. Burada belə texnikanı qaynaqçılar doğrayanda elə bil mənim üreyimi, sinəmi doğrayırlar. Alim dəmirqəbulu məntəqələri ilə müntəzəm əlaqə saxlayır, belə texnika olanda alıb təmir edir, işlək hala gətirir və ehtiyacı olanlara ucuz qiymətə verir.

Alim usta "Mercedes" generator mühərrikini (ışıq verən) təkmilləşdirib. On dəqiqədə tapançası 29 dəfə atan bu mühərrikin üzərində su nasosu yerləşdirib və ona xizək bağlayıb. Belə təkmilləşmədən sonra "Mercedes" səmərəli işləyir, sutkada 4-5 hektar sahəni suvara bilir. İndiki qlobal istiləşmə zamanı aydındır ki, su quraqlığı baş verir. Və belə olan zaman Alim ustanın fermerlərə yaxından köməyi deyir, onun bilik və bacarığı sayəsində adamlar təsərrüfatla yaxından məşğul ola bilirlər.

Alim Şaxmanov Beyləqan, Ağcabədi, Bərdə rayonlarının ərazilərində 100-ə qədər su nasosuna xidmət edir. Ağcabədinin Qaradolaq, Beyləqanın Kəbirli kəndində 20-dən artıq su quyusuna nasos quraşdırıb və onlara texniki qulluq göstərir. Buradakı çoxsaylı Şadlıq evlərinə, o cümlədən "Səməyə", "Yeganə", "Nigar", "Vesteliya" kimi şadlıq evlərində, eləcə də Gəncədə, Siyazəndə və Bakının bir çox kəndlərində fəaliyyət göstərən Quşçuluq Komplekslərində quraşdırılan generatorlar Usta Alimin əl işləridir.

Gədəbəyin Mistilli kəndində çay üzərində dəmirdən çarx düzəldib, çaydan işıq alır. Bu işıq Gədəbəydəki Turşsu istirahət mərkəzinə verilir.

Alimin 5 övladı olub. 2 oğlu, 3 qızı. Oğlu Şamil hərbiçi olub, orduda həlak olub. Oğlu Şahin də orduda xidmət edərək xəstəliyə tutulub, dünyasını dəyişib. Hazırda Alim Şaxmanov oğullarının ailələrinə, nəvələri Kamil, Şehriyar, Alishana himayədarlıq edir, onların qayğısız və firavan yaşamaları üçün əsl türk kişisi kimi əlindən gələni əsirgəmir.

.... Axisqa geniş yayılmış folklor nümunəsindən biri:

**Qəhvə qoydum bışmağa,
Aç qapağın taşmağa,
Ağlama kömür gözüm,
Az qaldı kovuşmağa.**

və inamı, müstəqillik, sülhsevərlik aşılarmışdır. Axisqa türklərinin təbii müdrikliyi, təmkinli qururu, mərdliyi, ləyaqəti, qonaqpərvərliyi əsl dağlı xarakterinin təməl daşlarıdır.

... Alim usta mənəvi dəyərlərə qiymət və hörmət edən insanlardır. Bircə misal çəkək. Bu yaxınlarda rayon rəhbəri ilə geniş görüş zamanı hamı nə isə tələb edir, rəhbərliyi rahat buraxmır, hərə bir şey istəyirdi. Alim isə susur, deyilənlərə qulaq asırdı. Rayon rəhbəri geniş əhatə dairəsində olan, həyatın hər bir sınağından alınacaq, üzəg çıxan müdrik Alimə müraciətlə soruşur ki, hamı danışır, nə isə istəyir. Sən niyə susursan? 71 yaşlı Alim usta xəlifcə gülümsəyib, burada qəsəbədə (kəndlərdən) mənədən böyük iki şəxs oturub. Mən onlar olan yerdə, böyüklərin yanında nə deyə bilərəm, deyə cavab verir...

Hal-hazırda işğaldan azad olunan Ağdam şəhərində, Ağdam-Əsgəran ərazisində yaxından iştirak edən Alim usta "Altay" traktorlarının mühərriklərinə generator quraşdırıb lafetin üstünə qoyaraq, tikintilərin işıqlanmasını təmin edir və qaynaqçılar onun köməyi ilə rahat, sərbəst işləyə bilirlər.

... Alim usta geniş, fenomen biliyi ilə çox işlər görə bilər. Layihələrdə yaxından iştirak edə bilər. Əlbəttə, buna müvafiq şərait yaradılsa Alim usta ölkə üçün, adamlar üçün daha faydalı və mükəmməl işlər görə bilər. Yaxşı olardı ki, Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi bu Böyük insana qayğı, diqqət göstərsin, onun geniş və hərtərəfli bilik, istedad və bacarığından istifadə edə. İnənirəm ki, belə olan zaman hər iki tərəf qazanmış olar.

... Aydınır ki, Axisqanın coğrafi sərhədləri yalnız təbii sınırlar deyil, ilk növbədə mədəni əhatə və əlaqələr deməkdir. Axisqanın sərhədləri elədir ki, bu el Anadoluda və Qafqaz mədəniyyətlərinin xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirmiş və ətraf mühitdən də qidalanmışdır. Buna görə də doğma coğrafi mühtisiz Axisqa türkləri özünəməxsus etnoqrafik qrup kimi tarixdən silinə bilər.

... Axisqa türklərinin qərblilik ovqatını, dərini, iç ağrısını, ümid və arzularını el sənəti gözəl ifadə edir. Çox istedadlı müğənni Müdirinin türkülərindən birində belə oxunur:

**Nerde kaldı o Zediban dərəsi?
Eşidilməz suların şərşərəsi
Yeşil, gözəl Azqurumun meşəsi,
Gəl dönəlim o yerlərə, arkadaş!...**

P.S. Yazıda Asif Hacılının "Qərbbəm bu Vətəndə" kitabından istifadə edilmişdir. Axiqsa türkləri haqqında bu kitabda ətraflı və geniş məlumatlar verən müəllifə təşəkkürümüzü bildiririk.

**Adil Misirli,
Qarabağ üzrə bölgə müxbiri**